

Чернігівський державний педагогічний університет
імені Т.Г.Шевченка

Кафедра українознавства
і політології

**Вища школа:
проблеми, пошуки, тенденції**

**Матеріали
науково-методичного
семінару**

Випуск дев'ятий

**Чернігів
2007**

*І.М.Акименко,
кандидат історичних наук*

АРХІТЕКТУРА ЧЕРНІПІВСЬКОГО ТРОЇЦЬКО-ІЛЛІНСЬКОГО МОНАСТІРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ

Час гетьманського правління в Лівобережній Україні відзначився не тільки змінами в політиці, а й запровадженням в культурне життя нового стилю і напрямку в архітектурі, що розвивалися, виходячи з церковних потреб. Для України це була доба "українського барокко", яку деякі називають якісним стрибком в духовному розвитку суспільства. Для даного типу архітектурних споруд характерний цілий ряд відмінностей: у будівництві світських та церковних будівель. Насамперед, це особливості конструювання внутрішнього приміщення, висота, освітлення, запровадження спеціальних конструкцій, характерних тільки для цієї або іншої місцевості, хоча зовнішньо всі будівлі схожі одна на одну. Одночасне вплетіння самотутніх рис будівництва та оформлення зробили його національним.

Доба українського або козацького барокко привела до створення принципово нових будівель, особливо в храмовій архітектурі. Даний архітектурний стиль мав багато відмінностей від інших середньовічних. Характеризуючи його, відомий російський мистецтвознавець І.Габбардкреслював: "... был может наиболее интернациональным из стилей, заимствовавших до него в Европе. Повсюду одно и то же, те же приемы, те же детали, и все тот же неизменный тип" [1]. Архітектурне барокко в Лівобережній Україні являло собою частку всесвітнього стилю, але з помітними місцевими особливостями. Втім вся українська барокова архітектура виникла та розвивалася під впливом переважно країн західної Європи: Польщі, Німеччини, Італії, та за словами дослідника Павлуцького: "...осваивая бароковые формы украинская архитектура развивала автохтонные пространственные концепции" [2]. Цього вимагали умови життя та соціального устрою. Заможна верства населення - козацька старшина, керуючись власними потребами, ставила нові вимоги до мистецтва. Тим більше, що саме українські гетьмани постійно фінансували практично все будівництво на території Гетьманщини. Православне духівництво було на стороні старшини, а тривале панування на українських землях католиків залишило певний відбиток на матеріальній та духовній культурі, який проявився в будівництві храмів та монастирських споруд Північного Лівобережжя.

У храмовій архітектурі кінця XVII – початку XVIII ст., на нашу думку, можна виділити два типи споруд: перший – повністю пов'язаний з відродженням давньоруського храму з впливом західного стилю (в даному випадку польського або литовського барокко), другий – пов'язаний з традиційним народним монументальним будівництвом, який не зазнав ніяких змін. В окресленому нами контексті комплекс обителі має відношення до першого типу споруд. Тим більше, що в розробці проекту відбудови древніх споруд та будівництва головного собору монастиря приймали участь архітектори-католики. Разом з тим зазначимо,

що репрезентований нами комплекс синтезував традиції Київської Русі, візантійське посередництво і майже всі риси народних художніх традицій. Наше історико-архітектурне дослідження можна умовно розділити на декілька напрямків: безпосереднє будівництво головного собору та монастирських споруд, зовнішнє оформлення Троїцького собору та його внутрішнє оздоблення, а також характеристику всіх інших будівель, розташованих на території колишньої обителі.

Формування монастирського комплексу було розпочато з найдавнішої церкви міста – Іллінської. Храм представляє собою споруду доби Київської Русі, що була частково зруйнована під час монголо-татарської навали та відновлена в середині XVII ст.

Дослідникам окресленої нами проблеми не було відомо достовірно, в якому вигляді та які розміри мала новозбудована Іллінська церква. Існують лише окремі припущення. Уперше архітектуру Іллінської церкви досліджував П.Лашкар'єв. У своєму виступі на XI археологічному з'їзді в Києві у 1899 р. історик, розглянувши технологію будівництва, а також проаналізувавши історичні дані, датував споруду XI ст. [3]. Удруге дослідження пам'ятки було зроблене в 1909 р., коли в Чернігові працював XIV археологічний з'їзд. Саме на ньому дослідник древньоруської архітектури Ф.Горностаєв відмічав, що з самого початку Іллінська церква була одноглавою, одноабсидною, подібною до Юрьєвої Божниці в Острії та характерною для часів княжої доби [4]. Історик Д.Айналов, у свою чергу, підтверджуючи докази Ф.Горностаєва, доводив, що прототипом усіх церков доби Київської Русі були візантійські храми. Проведені більш конкретні обміри Іллінської церкви архітектором О.Кацауровим показали, що такий архітектурний стиль дійсно був характерний для XI-XII ст. Втім в XII-XIII ст. даний тип храмових споруд удосконалився: збільшилися діаметри стін з 9-9,5 до 18,5 м, з'явилися 1, 3, 5-ти апсидні церкви з одним або багатьма куполами. Виходячи з цього, можна допустити, що Іллінський храм був побудований на межі XI-XII ст. До нашого ж часу церква дійшла у значно зміненому вигляді: з трьома куполами (банями), повністю вкритими залізом, пофарбованими у зелений колір, її розміри становили 25 аршинів (приблизно 17,5 м) завдовжки та 7,5 аршин (приблизно 5 м) завширшки [5].

Дослідження останніх років показали, що Іллінська церква пережила три основні етапи ремонтних робіт, які, на нашу думку, внесли багато змін в архітектурний стиль та зовнішній вигляд храму. Найдавніша перебудова церкви пов'язана зі значними її зруйнуваннями, вірогідним наслідком чого був сильний землетрус 1230 р., що привело до втрати мурованого склепіння абсиди, а також значної частини її стіни. Архітектори вважають, що скоріше за все церква мала дерев'яну покрівлю. На значній площині стін прослідковані малюнки людей, написи кирилицею та латиною, що з'явилися у 30-40-рр. XVII ст., коли церква належала уніатам. Відновлюючи споруду у 1649 р. (третій етап ремонтних робіт), архітектор та реставратор ігумен Зосима Тишевич звернувся до візантійських храмових зразків, а техніку будівництва в західній частині храму він перейняв з культової дерев'яної архітектури.

Знище храм стане зразком для будівництва багатьох церков
юбережної України. Втім внаслідок ремонтних робіт в Іллінській церкві
по повній розібрано старий притвор, споруджено п'ятигранну
будову, чим збільшено внутрішній простір, прибрані хори. На західній
стіні зведено споруду (главу) над прибудовою. Надбудовано також
кстральну главу з багатьма заломами, що зробило її більш подібною
стилю українського бароко. Підлога в храмі та вівтарі були цегляні.
Зни зведені суцільною кладкою повністю з цегли, тільки нижча їх
стіна мурована з кремнієвого каменю. Крім того, всі будівельні роботи
оздалися з плинфи на вапняно-пісковому розчині сірого кольору, який,
речі, був характерний для XVII – XVIII ст. Уся церква освітлювалася
вікнами різної форми та розмірів. Вхід знаходився з заходу і
ставратори не наважилися його переробляти.

На думку В. Модзалевського, все цегляне стінне оформлення
багате і в ньому відчувалась рука московських майстрів, яких було
прошено допомагати головному архітектору З. Тишевичу. Особливо
плітно у рельєфному оздобленні порталів та наличників церкви [6].
1889 р. Іллінський храм пережив ще одну кардинальну реставрацію.
ціатором її став архієпископ Чернігівської єпархії Веніамін. Основні
ови реставрації полягали в тому, щоб не відхилитися від справжнього
хітектурного плану, не перебудовувати всю будівельну частину (стіни,
овли, кам'яне склепіння), не пробивати нові двері та вікна, не
біювати на стінах древні розписи. За роботою доглядав спеціальний
двельний комітет разом з архітектором М. Маркеловим. Внаслідок
збудови відремонтовані дах та купола, їх пофарбовано зеленою
ідяною, три хрести позолочено, а всі 40 вікон перероблені та застеклені.
овні також усі стіни споруди були поштукатурені та побілені заново,
з ж саме було зроблене у внутрішньому інтер'єрі. Вчасно і якісно
конані роботи дали можливість не тільки обновити зовнішній та
нутрішній вигляд церкви, а й відкрити його для прихожан навколишніх
іл. З другої половини XVII ст. головним храмом монастирського
омплексу став величний Троїцький собор. Відомо, що більша частина
ослідників архітектури вважає головним архітектором Троїцької церкви
тана Баптиста, дехто пов'язує його будівництво з Адамом Зерникау.
ожен з названих архітекторів мав західноєвропейський досвід
удівництва культових споруд, що позначилося на зовнішньому та
нутрішньому вигляді храму. В новій Троїцькій церкві відтворені всі
ринципи стилю класичного бароко.

В основу побудови собору покладена планова композиція
осаднання візантійських традицій з тогочасними західними та
українськими рисами храмової архітектури. До речі, саме це вирізняє
роїцький храм серед інших соборів та церков доби Гетьманщини.
Відповідно означеному архітектурному стилю, храм являє собою
правильний чотирикутник. Довжина його 51 аршин (приблизно 36 м),
ширина 32 аршина (приблизно 23 м), вікон 37, 12 з яких знаходяться в
купольному барабані, 13 - у зовнішніх стінах, 12 - у вівтарі. Собор має
чотверо дверей, по одному на кожен сторону, (захід, схід, північ і

на західному вході - невелика відкрита площадка (паперть) з навісом. Північний та південний входи мають повністю відкриті ганки. Всі двері оббиті залізом та пофарбовані зеленим кольором. Троїцький собор є 2-х престольним, з зовнішньої сторони повністю оштукатурений білою фарбою, має три куполи, які покриті залізом та пофарбовані в зелене. На головному куполі розташовані визолочені куля та хрест. Навколо стін із західної сторони між вікнами можна побачити зображення святих: Феодосія, Димитрія, Феоктиста, Антонія, Феодосія Печерського та Миколи Чудотворця.

Більш докладне вивчення архітектури храму Троїцько-Іллінського монастиря дає можливість зрозуміти факт його призначення – головний, соборний. Розробляючи проект будівництва, спочатку Іоган Баптист, а пізніше Адам Зерникау врахували всі вимоги основного ініціатора будівництва Лазаря Барановича. Відомо, що в спорудженні церкви приймали участь провідні церковні діячі. Про це свідчить напис на головному куполі, стертий у 1805 р., де називалися три основні учасники: Лазар Баранович, Іван Мазепа та архімандрит Лаврентій Крещанович. Після смерті Л. Барановича гетьман Іван Мазепа закінчив будівництво, причому як зовнішнє, так і внутрішнє оформлення храму. На думку П. Савицького та В. Модзалевського, споруда повністю не відобразила задумане Л. Барановичем, бо гетьман не все сприймав, що подобалося церковнослужителю. Іван Мазепа більше схилився до архітектури церков Польщі та Заходу, він був вихований на західному мистецтві, зокрема польському, тому храм став певним поєднанням західноєвропейських, українських та російських традицій. Історичною цінністю храму завжди був його великий іконостас, який не тільки прикрашав храм, а був центром літургійного дійства. Як уже зазначалося, іконостаси українських монастирів практично ніхто не досліджував, тому на основі збережених іконографічних матеріалів маємо можливість простежити стилістичні зміни в оформленні іконостасу Троїцького собору. Оздоблюючи інтер'єр собору, І. Баптист значну увагу приділяв іконостасу, який за давнім звичаєм традиційно знаходився на крайній висоті собору. Виконаний іконостас був приблизно у 1731-1734 рр. у стилі барокко, мав 5 ярусів з колонами, капітелями та різьбленням. На початку XIX ст., за вказівкою архієпископа Михайла Десницького, в іконостас внесено позолоту та додано різьблення. За словами дослідника В. Пуцко, іконостас, який було зроблено у першій половині XVIII ст., успадкував усі елементи середньовічного мистецтва, перероблений він більше був схожий на сучасний, який знаходиться зараз у соборі [7]. Всі ікони, розташовані в п'яти ярусах, являли собою єдине ціле. Відомо також, що більшість ікон за розпорядженням архієпископа Філарета були перемальовані у 1864 р., але сліди переробки не позбавили його історичної цінності. Подальші дослідження показали, що описаний нами соборний іконостас був знищений у передвоєнні роки. Джерела свідчать, що іконостас початку XVIII ст. було знищено за вимогою одного з семітів, а храм перетворено у зерносховище, втім, точна дата не називається. Разом з тим, відновлення храмового іконостасу було розпочато у 1942 р. Столяр

юїцької релігійної общини Пімен Портной виконав основу для 2-х ярусів. 1947-1949 рр. чернігівський різьб'яр і золотар В. Шапоренко наростив га 4 яруси. Вся основа була зроблена з соснового дерева, різьблення рито бронзовою фарбою, зараз його позолочено. Сучасний іконостас юїцького собору має 4 яруси, 61 ікону.

Завершенням внутрішнього опису Троїцького собору є його кам'яні орудження, що знаходяться під підлогою. Тривалий час підвальне приміщення храму не досліджувалося, тільки під час ґрунтовних заставраційних робіт 70-80-х рр. ХХ ст. воно було детально вивчене, ача про підземні великі склепи відомо було давно. За допомогою археологічних досліджень маємо практично повні відомості про зхоронення такого типу. За збереженим описом соборного протоієрея Єфімова, у підвалі розташовано 5 великих приміщень, розділених ґінами-склепами по різних частинах: східній, західній, південній та внічній. Східну частину склепів називали архієрейською. З другої половини ХVІІІ ст. тут ховали тільки чернігівських архієпископів: Іраклія омаровського (26.02.1765 р.), Віктора Садковського (11.11.1803 р.), іларета Гумілевського (9.08.1866 р.), Нафанаїла Савченка (4.03.1875 р.), еніаміна Биковського (2.02.1893 р.), Сергія Соколова (24.08.1893 р.), нтонія Соколова (24.04.1911 р.), а також князя Григорія Іпсиланті. В західній частині знаходиться склеп графів Милорадовичів. Саме тут оховали таємного радника графа Григорія Петровича Милорадовича (19.05.1828 р.), дружину графа Олександрю Петрівну Кочубей-Милорадович (14.02.1849 р.), Євдокію Яківну Протасову (25.08.1849 р.). Південна та північна частини склепів – поховання невідомих осіб, донині не визначених.

З південного боку Троїцького храму у 1667 р. за ініціативою архієпископа Лазаря Барановича була побудована трапезна Введенська церква, точніше, трапезна з церквою, освяченою в ім'я Введення до храму Пресвятої Богородиці. На думку архітекторів, весь комплекс даної споруди побудований одночасно. Будівля виконана в стилі барокко, на якому позначилися декоративні елементи російської архітектури. Церква за типом однопрестольна, кам'яна, повністю крита залізом, має 2 куполи. Дана будівля найдавніша безстовпна трапезна на Україні. Пізніше за схожим проектом було побудовано ще ряд церков Лівобережжя. Серед них - трапезна в Київському Михайлівському, Видубицькому, Густинському, Гамаліївському монастирях. За своїми розмірами вона невелика: внутрішня довжина 23 аршини (приблизно 16 м), ширина 11 аршинів (приблизно 7,7 м), висота 15 аршинів (приблизно 10,5 м). Має 2 дверей, з яких північні є входом, західні ведуть в різницю, підлога цегляна, стіни побілені. Північний фасад, що належить до парадного входу, оформлений багатю. З ХVІІ ст. тут знаходився чотириярусний іконостас, який був пожертвований гетьманом Іваном Мазепою, що засвідчує зображення гетьманського герба, розташованого на одній з нижніх ікон. З колишніх ікон збереглося тільки дві: Спасителя та Богоматері. Початковий іконостас був знищений у 30-х роках ХХ ст., а зроблений новий не відповідає схожості з колишнім. Поряд з церквою

розташована сама трапезна-приміщення для обідів ченців. Велика зала, розміром в ширину за 6 м, перекрита півциркульним склепінням із розпалубки вікон, стеля прикрашена ліпниною. Завдяки спеціальній конструкції відносно невеликий розмір приміщення здається просторим та вільним. Для цього в інтер'єрі були зроблені спеціальні металеві затяжки, що дало змогу зменшити товщину стін. З часом приміщення для обідів змінювалось. Його було прикрашено новим розписом, виконаним у манері, невластивій українській бароковій архітектурі. Крім обідньої зали, були сіни з виходами на кухню та службові приміщення. Щодо зовнішнього вигляду трапезної, то стіни прикрашені різними архітектурними елементами: арочні прорізи вікон, профільовані колони, карнизи та інше. Дослідники архітектури XVIII ст. вважають, що в оформленні фасаду будівлі приймали участь переважно майстри з Росії, тому відчутний вплив саме російської візерунчастої архітектури. На початку XIX ст. зовнішній вигляд церкви та трапезної було частково змінено: сплющено форму бані, стіни поштукатурено та побілено. У першій половині 80-х р. XX ст. церкву ще раз реставровано. На головному фасаді було відновлено восьмикутний тамбур з великим верхом. Отже, дана споруда по своєму художньому образу, пропорційності та виразності декору представляє собою досконале композиційне рішення, що має пряме відношення до характерного для Лівобережної України стилю барокко.

На північно-західній стороні монастирської території знаходиться споруда, побудована в стилі пізнього барокко – дзвіниця. Роками її спорудження вважаються 1771-1775. На вигляд вона восьмикутна, має 5 ярусів, останній з яких представляє собою її склепіння. Верх пофарбований в зелений колір, вкритий залізом та увінчаний позолоченим яблуком з хрестом. За своїми розмірами дзвіниця: в фундаменті - 25,5 аршин (приблизно 18 м), по колу 108 аршин (приблизно 77 м), висота без хреста 82 аршини (приблизно 56 м), з хрестом до 65 м. У чотирьох кутах другого ярусу знаходяться великі колони по 6 та по 5 на кожному третьому та четвертому ярусах. Всі вони оббиті залізом, поштукатурені та пофарбовані різними кольорами: поле стін - вохрою, колони, карнизи та декор - білою. План спорудження дзвіниці був розроблений так, що розміри верхніх ярусів поступово зменшувались, а це візуально створювало враження збільшення висоти. Вважається, кожний ярус з колонами прикрашений у відповідному стилі. Така манера оздоблення була характерна для більшості дзвіниць Лівобережжя у другій половині XVIII ст. Так, верхні яруси прикрашені наріжним пристінними колонами. Другий у тосканському стилі, третій - в іонічному, четвертий - у корінфському стилі. В самій будівлі розташовані гвинтові сходи. Посередині споруди - арочний прохід для кращого проїзду, пізніше зроблені ворота. Перше реставрування дзвіниці відбулось у 1778 р., після враження її верху блискавкою при архієпископі Михайлу Десницькому. У 1785 р. на споруді було встановлено дзвони. Перший ярус мав їх 9, найбільший з яких, вагою 208 пудів з надписом: "Во славу Трипостасного", на ньому зображення з двох сторін двох хрестів

того Миколая. Другий дзвін вагою не означений, але приблизно 150 пудів, має надпис: "Во славу Святыя единосущныя и нераздельныя и цїотца и сына и Св. Духа и проч." та зображення Успіння Богоматері, ангела Михайла, Святого Миколая та собору Св. Архангелів. Третій дзвін вагою 120 пудів з надписом: "Во славу Трипостасного Бога при Державе гочестивейшей Государыни императрицы Екатерины II при наследник злаговерном Государе Павле Петровиче и проч.". Дзвін розписаний зображенням: "Архангел Михайло та прийом мандрівників Авраамом дубом Маврикійським." Четвертий - теж без означеної ваги, але має надписи: "1786 года месяца марта 20 дня сделан сей колокол в зображенской Максимовской церкви за бытность игумена Иакинфита Черниговского и проч." На ньому зображення Преображення Господня та Христа. П'ятий дзвін не має означень ваги та надписів, на ньому тільки зображення: Святий Миколай та герб. Останні чотири дзвони не мають ніяких зображень та надписів, за вагою кожен з них був приблизно 1 до 5 пудів. П'ять найбільших дзвонів були на дзвіниці до початку ХХ ст. У 1809 р. верхній ярус було перероблено, оббито сибірським залізом та встановлено вуличний годинник, але ремонт зроблено не вдало, баня виявилась малою для такої дзвіниці. У повоєнні роки дзвін ще двічі реставрувалась: у 1955-1960 рр., а потім у 1981-1982 рр. під час останнього реставрування оновлено мурування: ліпні прикраси, чавунні декоративні вази на карнизах, арочні ґрати, а також конано тинькування та фарбування. Узагальнюючи розглянуте, значимо, що побудована за проектом відомого італійського архітектора Філіппо Бартоломео Растреллі дзвіниця Чернігівського Троїцько-Іллінського собору репрезентує муровану архітектуру кінця ХVІІІ ст. класичного стилю з елементами барокко.

Зразками житлового мурованого будівництва ХVІІ-ХVІІІ ст. були келії монастиря. Найдавніші з них побудовані з цегли у 70-80-х рр. ХVІІІ ст., розташовані в північно-західній та північно-східній частинах біля монастирської огорожі. Келії являють собою одноповерхові будинки трикутної форми. Всі келії були перекриті хрестовими склепіннями, одна з них опалювалась піччю. Основне призначення келій - проживання монахів. У 70-80 рр. ХVІІІ ст. до первісного об'єму корпусу було прибудовано нове крило з цегли. Частина цієї будівлі була зроблена з дерева, келії прямокутної форми. У ХІХ-ХХ ст. планування келій змінювалось, однак призначення залишалось тим самим. Такі рішення з прибудовами та перебудовами були характерні для келій інших монастирів, зокрема Іллінського.

У південно-західній частині монастиря розташовані дві споруди, які були побудовані у середині ХVІІІ ст. Дослідниками архітектури доби Катерини встановлено основне призначення однієї з них - господарське. Це великий підвал та льодовня, що представляли собою цегляний, одноповерховий будинок, спланований спеціально для зберігання продуктів. У 1750 р., незадовго до закриття Троїцько-Іллінського монастиря, було побудовано на його території архієрейський будинок. За описами документів він був кам'яний, двоповерховий. Дах був покритий кровельною сталлю. Зовнішньо поштукатурений та

побілений, він мав профілірований карниз. Вікна прямокутної форми, розташовані в невеликих нішах. При будинку була тепла церква Стрітіння Господнього. За описами майна монастиря, будинок мав 9 кімнат, з них 4 маленьких, 5 середніх за розмірами, підлога паркетна. Другий поверх повністю відводився під архієрейські покої, гостинна та зала для прийомів були облаштовані старовинними меблями. По стінах висіли портрети з зображеннями колишніх архімандритів. Серед чернігівських архіпастирів були зображені: Єрофей Малицький, Михайло Десницький, Іоанн Максимович, Варлаам, Віктор Садковський, Іраклій Комаровський, Іларіон Роголевський, Іродіон Жураковський, Павло Подлипський, Володимир Ужинський. На нижньому поверсі розміщувалось 13 чернечих келій. Починаючи з XIX ст. декілька разів будинок перебудовували. Після реставраційних робіт він мав новий фасад. Пофарбована у два кольори: жовтий та білий, споруда набула вишуканості та урочистості. Нині тут розміщена адміністрація епархіально-духовного училища.

У 70-х р. XVIII ст. поряд з будинком архімандрита були споруджені ще келії. Будувались вони як господарські - кухні та льодовня [8]. Цей корпус Г-подібної форми, одноповерховий, цегляний. Освітлення здійснювалось через прорізи-продухи. Перекриття його хрестові та полуциліндричні склепіння, на першому поверсі, як у більш ранішній побудові, балки плоскі та дерев'яні. За своїми зразками дані споруди є унікальними за плановим рішенням, яких з XVIII ст. збереглося дуже мало.

В архітектурі Троїцько-Іллінського монастиря помітне місце займає також його огорожа, ворота та башти. Будівництво їх відноситься до кінця XVII – першої половини XVIII ст. Воно проходило в два етапи і носило не охоронний характер, а слугувало для виділення монастирської території. Спочатку почали забудовувати північну та східну частини огорожі. Башти, які будували на початку XVIII ст., в плані опису не збереглися. З 1719 р. залишилась лише ділянка стіни з Іллінським воротами. Починаючи з 40-50 рр. XVIII ст., територія обителі розширювалась в південно-західну сторону, в зв'язку з чим було продовжено огорожу та побудовано восьмикутну башту. По опису монастиря 1765 р. огорожа значиться завершеною, а двоярусні башти мають суто декоративний характер. По архітектурному стилю ворота, огорожа та башти виконані у формі барокко. При їх будівництві були введені архітектурні барочні елементи: оформлення пілястрами першого та другого ярусів, прикрашення прямокутними нішами, профіліровані карнизи між ярусами та зверху, бані з ліхтариками, глухі напольні фасади. Таке рішення показує, наскільки майстри володіли технікою будівництва кам'яних споруд, що поєднувало будівлі монастиря з природним середовищем, характерним для північного регіону України. Завершальним доповненням стін стали в'їзні монастирські ворота, розташовані поруч з дзвіницею і представляють собою невелику триумфальну арку.

Отже, кінець XVII - XVIII ст. для Лівобережної України був означений розповсюдженням нового архітектурного стилю – барокко.

Троїцького монастиря
Джерел
Історія міст
Бла
історія міст
церковних
та протоіер
в Росії, а д
Разом вони
які

1. Грабарь И. История
2. Павлуцкий Г. Др
3. Лашарёв П. Цер
4. Горностаев Ф. О
5. ДАЧО, ф. 679,
6. Модзалевский
7. Пуцко В. Черн
8. ДАЧО, ф. 674

Арх. 53.

який формувався під впливом західноєвропейського мистецтва. Козацька старшина та православне духівництво критично сприйняло новий стиль, не забувши місцеві стильові елементи, що дало можливість сформувати свою самобутність та правильно визначити стиль - українського або козацького барокко. Реставрування старих будівель та будівництво нових споруд на території Троїцько-Іллінського монастиря відбувалося західними архітекторами, які ввели багато нових форм та елементів барочного стилю, а участь в ньому українських та російських майстрів внесла в архітектуру слов'янський колорит. Внутрішнє оформлення Іллінської церкви, Троїцького собору - зразок європейського іконопису з характерними для північного регіону елементами розпису. Кожна споруда монастиря являла собою чітко завершену самостійну архітектурну композицію (трапезна з церквою, келії, архієрейський будинок, огорожа, башти, ворота), і разом з тим була складовою частиною цілісного монастирського комплексу.

Джерела та література

1. Грабарь И. История русского искусства: В 2-х т. - М., 1909. - Т. 1. - С. 17.
2. Павлуцкий Г. Древние храмы Чернигова // Труды XIV археологического съезда в Чернигове. 1908-1909. - М., 1911. - Т. 3. - С. 12.
3. Лашкарёв П. Церкви Чернигова и Новгород-Северского // Труды XI археологического съезда в Киеве. 1899. - М., 1902. - С. 146.
4. Горностаев Ф. Об архитектуре древних храмов Чернигова домонгольского периода // Труды XIV археологического съезда в Чернигове, 1909. - М., 1911. - С. 67.
5. ДАЧО, Ф. 679, Оп. 2, Спр. 290, Справа по обліку храмів Чернігівської єпархії, 1804-1805., арк. 1.
6. Модзалевский В., Савицкий В. Очерки искусства Старой Украины. Чернигов // Чернігівська старовина. - Чернігів, 1992. - С. 109.
7. Пуцко В. Чернігівські іконостаси // Сіверянський літопис. - 1996. - № 2-3. - С. 89.
8. ДАЧО, Ф. 674, Оп. 4, Спр. 464, Справа про ремонт будівель колишнього Троїцько-Іллінського монастиря для архієрейського будинку, 1799 р., Арк. 53.